

תשובות דונש בן לברט :

הכרעות רבינו יעקב תם

מבעלי התוספות.

והוא חלק שני - לספר מחברת מנחם.

בספר תשובות הזה התקומם החכם הרב דונש בן לברט בדברי ריבז ותוכחות
על ספר מחברת הרב מנחם והתאמץ בזרעו הקשה להרוס כמה לימודים
לפי יסודי דקדוק לשון הקדש, ועל כל אלה התשובות והתשובות
קנא רבינו יעקב תם קנאת האמת, וילחם מלחמת
מנחם בהשכל ודעת, וכמעט על כלם
הכריע בדברי מנחם.

התשובות האלה נדפסו עתה ראשונה לפי שלש העתקות שונות
הנמצאות בפתובים באוצרות ערי לונדון ואוקספורד ולייך.
וההכרעות נדפסו מכתב יד אוקספורד.

את כלם ערך לרפוס עם תוספת הערות רבות לבאר
החכם השלם ר' צבי פיליפאווסקי.

ונלוו עליהם הערות ותקונים לשלש המחברים מהם דונש ור"ת מאת החכמים הנכבדים ר' יהודה ליב ור"ק מעיר
לונדון, ור' רפאל קידנהיים מעיר פרנקפורט דמיין.

נדפס בפקודת חברת מעוררי ישנים

ועדינבורג

לונדון

נדפסו בסמפור להכניס ר' צבי פיליפאווסקי.

בשנת חמשת אלפים שש מאות וחמש עשרה ליצירה.

1855

עדיים הודעתים בעדים או עתים
עדנים לא שמעתי ועדיי קשורים .

מה זה היה לדונש, אסוף החכמות וכונש, אשר דימה עדיים לצביים ואריים וגדיים, וכי לא ראה ענין הנבואה וסוף הקריה, אשר בה ערום ועריה. ואם מקושפת עדיה איננה עריה, וסדר הפרשה כסדר הילדה הילודה. ומולדתך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רוחצת למשעי, לשעשוע על ברכים, ככתוב ועל ברכים תשעשעו

בעדי עדיים . והבאת בעדי עדיים (יחזקאל סו ז) בחלק אחד עם לעד עד עולם (ישעיה ל ח) והם שני חלקים, לעד הוא כמו לנצח, ובעדי עדים כמו בעדי תלבשי (ישעיה מט יח). ומשקל עדי עדיים מן השמות, ארי ואריים, וצבי וצביים, וגדי גדיים. ומן הפעלים קמוץ וחטוף. חלי וחליים, כולם פועלם מתחת, והתבונן אולי תעלה מן הפחת, ולא תמוה בתוכו לשחת.

(ישעיה סו יב) והמלח לא הומלח (יחזקאל יו ד), להכרך בשחקי בגדים, כמו ובלוי המלחים (ירמיה לח יא) אשר פתורנו בלוי הקלקול, כי מלחים, פתורנו מקולקלים, והחתל לא חותלת, להדביק ולקשר סביבותך כסות בלוי המלחים כמו וערפל התולתו (איוב לח ט) לשון החיתול לחבשה (יחזקאל ל לא), לא חסה עליך עין לעשות לך אהה מאלה לחמלה עליך, ותשלכי אל פני השדה בנעל נפשך ביום הולדת אותך, ואעבור עליך ואראה מתבוססת ברמך ואומר לך ברמך חיי, מתבוססת כמו גדרסת מתוך גילגולה בתוך הדם כאילו אמר (כ"י אחר) ביססה בתוך הדם, ואומר לך בעודך ברמך חיי ברמך, חיי התרפאי משורך אשר לא כורת ומן הדם אשר עליך ולא שהרתך ברמך ולא רחצתך, אך גדלתך ורבנה כצמח השדה נתתך, רבנה הוא רבוי יחידה ולא לשון רבים, והיית כצמח השדה היוצא קמן בעת יצמח כן נתתך ותרבי עד שנה ותגדלי עד שנתיים ותבואי בעדי עדיים בהרבה עתים, כי דרך המקרא פורש שנים וכולל הרבה, ותרבי עד שנה ותגדלי עד שנתיים הרי פרש, יתבאי בעדי עדיים הרי כלל, עד שלש שנים עד ארבע עד חמש עד שש, עד פגל עד בחל עד שריים נכונו ושער הגדלות צמח ועוידך את ערום ועריה ערומה וחשופת ערוה וגם הדם לא רוחץ, ואעבור עליך שנית ואראך והנה עתך עד דורים, כי גדלת להיות לאיש ואשרוש כנפיי עליך פירשתי אדתי עליך, ואכסך מערומך וערותך באדתי, ואשבע לך ואבוא בבית אותך נאום יי' אלהים וחה"י, קדשתך והיית אשת בריתי, ומאז היית אשת בריתי היה עלי לחת לך כסות ושאר, ואין כסות עם לכלוך הדם עד תרחץ, וארחץ במים מים תבוסתך אשר עורנו היה עליך, ואשטף דמיך מעליך ואסוךך בשמן, כי אין רחיצה בלא סיכה, ככתוב ורחצת וסכת (רות ג ג) ועורנה ערום ושריה, ואלבישך רקמה ואגעלך חמש ואחבשך בשש ציף, במקום מגבעות לאיש שכתוב בהם ויחבש להם מגבעות (ויקרא ח יג) ואכסך

משי אדרת מעיל, ואע"פ עדי, ומה הוא העדי זהב, ואתנה צמידים על ירך ורביע על גרונו, ואתן
 נום על אסך ועגילים על אוזני, הרי השלים כל מלבושה וכל עדיה, ועתה חזור וכולל הכל להזכיר
 יפיה, ועל אחרון ראשון ותעדי זהב וכסף צמידים ורמזים ונומים ועגילים ומלבושך שש נמשי
 ורקמה. שש הוא צעף החובש, ומלבושך מוסב על שלשתם ומשי אדרת מעיל ורקמה. והוא
 הכתונת פסים, אך המנעל תחש אין בו חדר, לכן לא כפול. וסלת ושמן ודבש אכלת ותשי
 במאד מאד ותצליחי למלכה: ומה פתרון הפרשה ומאד מאד משה דונש על אימרו עדי עדיים
 חכשימי זהב וכסף, כי אז היתה שום ועדיה, ועוד כי אחרי המלבושים באו החכשימים, ועוד
 לא יתכן ותבאי בתכשימים, כי מי נתנם לך? אך מנחם אשר חיבר בעדי עדיים עם עדי עד חרע
 ותשכיל מן מוצא דבר כי הוא ידע בכל אלה, ובעדי בחזיק ויוד יתירה, והוא לשון עת, ועדיים
 עתים, ותבאי בעתי עתים, או בעת עתים, ויהיה עת דבוק, ויש לפותרו בלשון עתים
 הרבה והכל אחד, וכן הוא הפתרון בלי כחור.

ר"ת

עין מחברת צד 133 ע"א

דונש

ועוללתי. ובחלק אחד הבאת ועוללתי בעפר
 קרני (איוב שו טו), עם ופרקת עולו מעל
 צוארך (בראשית כו ט), וגם אמרת יתכן
 להיות מפורש עולל ועוללו כנפץ (ירמיה ו ט)
 ולא יתכן בראשון ולא בשני כי אין לו דומה
 במקרא, ופתרונו לפי הענין, ופלטתי בעפר
 קרני, ויראה להיות פתרונו והבאתי בעפר
 קרני מן הכתוב בלשון אימי, דניאל על על אריוך
 (דניאל ב כד) אשר פתרונו בא על אריוך.
 וכמו פתרונו כי תבאו אל הארץ (שמו"ב כח)
 ארי תיעלון לארצא, והודה על האמת ואותה
 שמעה, יחלק אלהים עיניך מדמעה.
 והנה הקרן מכוסה בעפר והגוף בשק, ופרשו ועוללתי בעול עפר קרני, כי היה העול מעפר ולא
 מעץ וברזל. ובלשון הלועזות ועוללתי אי אי בעפר קרני, כי כאשר תאמר ועוללתי בעול ברזל
 קרני כן תאמר עוללתי בעול עפר קרני, וכחול ארבה ימים עם קוני.

עין מחברת צד 139 ע"א

ושומר לא יישן באפו אם עשן
 הלא לא כבבשן ולא כקיסורים.
 לא הפליג מנחם עלה עשן באפו מעשן הכבשן
 בשני חלקים, אך אמר ויעל עשנו כעשן הכבשן
 ענין שני, ויפה אמר, כי עשן כבשן נראה לעינים,
 ועלה עשן, יעשן אף, עד מתי עשנת, דוגמא
 לדומה, ולא יראה לעינים. ואשר אמר דונש כי
 לא מוב עשה וחשובתו עליו מאשר לא עשה, אש
 משי תאכל, ומאש חם עופרת, שני חלקים,
 לא מוב אמר כי גם עשן ועשן לא עשה שני חלקים רק שני ענינים, נראה ואינו נראה כאשר ביארת.

עשן. וחלקת לשני חלקים עלה עשן באפו
 (ש"ב כב ט) עם ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות
 יט יח), והם חלק אחד. ואומר כי לא חלקת
 אותם מפני המשל כי אם לענין אחד. ועדי דבר
 הזה עיקר האש הכתוב עם העשן בפסוק, והוא
 אש משי תאכל (חלים יח ט) אשר לא הבדלת
 מאש חם עופרת (ירמיה ו כט), והודה לאמת
 חמגך עפרת תפארת.

לא מוב אמר כי גם עשן ועשן לא עשה שני חלקים רק שני ענינים, נראה ואינו נראה כאשר ביארת.

אך אם מפני האכל ומאש הם עושה שניהם רוגמת אש להם. כי כל עיקר מלאכת שמים דמות גבה כמראה אש להם, וענין אחד לשניהם.

ר"ת

עין מחברת צד 133 ע"ב

רוגש

כסות התעלפנה למען תאלפנה ובחזק אחד הבאת ביום זהווא בשלג ובצנה ובחום ובקורים. חכם רוגש מדוע עונש את מנחם להיות בעניו כמתעתע, בחברו התעלפנה עם ותחלף. כי האמנם דברי רוגש כדברי חכמי התלמוד אשר בלשון משנה עליוף יהוא פריחת הרזה. כמו חיישינן שמא נתעלפו. וכן גם בענין היה דומה לשקול אלה המקראות בלשון משנה, ואמרת בלבי הלא גם מנחם החכם ראה וידע, ואף גם

ואת הפליג הענין. ונתתי לב לתור ולדרוש ומצאתי כדבריו כי האקת כן הוא כי חלק אחד להם כולם. תתעלפנה, ומעולפת ספרים, וחכם בצעף ותחלף כסות בגדים וספרים, וכן וחד השמש על ראש יונה ויתעלף, ויתכסה בגדים להיות צל על ראשו, וישאל את נפשו למות. ואם יתעלף, המשנה, אין קול ואין עונה, ועוד מה חשונה השיבהו בת קול, ההיטב חרה לך על הקיץ, והשמש היטב חרה לו כי המתעלף הוא מת אם לא תשוב רוחו אליו. אך בגדים נתכסה ובצפירה (1) מפני השמש. וכן בגד עולפו שכבו בראש כל חצות כחוא מכמר (ישעיה נא ד) כאשר התוא מעולף במכמר, כן בגד מעולפים במצודים ודורים וברשת בגליהם, וכן כל עצי השדה עליו עלפה, עליו נתכסה. וכן הענין מוכיח ביום דרתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את תהום ואמנע נהרותיה ויכלאו מים רבים ואקדיר עליו לבנון וכל עצי השדה עליו עלופה. ואחשוך עליו לבנון אשר לא נראה עליו וכל עצי השדה עליו עלפה עליו נתכסה. כי גם עצי השדה לא נראו עליו. ולמטה באותו ענין הוא אומר וכסיתי בנבוכך שמים מחמת הכיבוי גדול העשן ומכסה השמים. והקדתי את כוכביהם. הנה הענין מוכיח כי כסות וקדרות ועלף ענין אחד הם. אך אם תאמר נתעלפה בלשון משנה, מה ענין פריחת רוח אצל כסות וקדרות ואצל עצי הלבנון אשר [אין] בהם רוח, ותתעלפנה הבתולות היפות לא יתכן פריחת רוח לפי הענין, כי אמר הנביא הנה ימים באים נאם יי' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר יי' ונעו מים עד ים ומצפון ועד מורח (עמוס ד) פתורו מים סוף ועד ים פלשתים, וממדבר ועד הנהר ישושם לבקש דבר יי' ולא ימצאו, ביום ההוא תתעלפנה בצעפיהם הבתולות היפות והבחורים בבגדיהם מפני החמה ומפני הצמא ללכת לשושם אחרי דבר יי', ופתרון בצמא בעבור הצמא. כי יהיו צמאים לדבר יי', אך אם בפריחת רוח הוא מדבר, מה ענין היפות, ועוד הלא בכשרי הדור הכתוב מדבר. ועוד כי אמר לא צמא למים, אך תתעלפנה תתכסה. על כן אמר תתעלפנה הבתולות היפות בצמא, תתכסנה הבתולות היפות והבחורים בצמאתם אל דברי הצור ללכת כל צמא למים אשר תאב הוא לשמוע את דבר יי', אך הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך הן, וחי דרך באר שבע ונפלו ולא יקומו עוד (שם), כי הם עתבים אורחת יושר, אבל המתעלפות והמתעלפים באשרים ובצעפיהם לבקש את דבר יי' לא היה להם כן. ופתרון בצמא בעבור הצמא כמו כי בדבר אשר חיו עליהם (שמות יח יא) אשר פתורנו כי בעבור הדבר אשר נדו עליהם, כי אמר יתרו עתה ידעתי כי גדול יי' מכל אלהים. ואחרי אשר יצאו ידעתי כל אשר היה למצרים על אודות ישראל חיה, כי עד עתה הייתי אומר מקרה הוא היה למצרי' כאשר אמרו פלשת' בהכות הצור בס על דבר הארון, והכו בשחור'. ובכל מקום אשר היה הארון בא שמה הייתה מהומה רבה בהם. ואף גם זאת בשלוח אותו אמרו אם דרך גבולו יעלה בית שמש הוא עשה לנו את הרעה הגדולה הזאת, ואם לא וידענו כי לא ידו נעשה בנו

(1) בב"י ובמספירת, ונ"ל לגרוס ובצפירה כדפסנו בכלים פ' כל כלי עץ. צפירה אחת, פ' סבוב ועגול.

מקרה הוא היה לנו (ש"א ו ט). ופתרון כי דבר אשר וזו עליהם כי בעבור הדבר אשר וזו עליהם ויניד עליו כי דעתו כי חזירו עליהם ותעש לך שם כיום הזה (נחמיה ט י), גם זה תחלופה הבהולות היפות והבהורים בצמא פתורנו בעבור הצמא, ולכן בו יתכן כאמור הבהולות היפות, וכל אמרות אלה צרושות.

דונש

עין מחברת צד 134 ע"ב

ר"ת

כערוער. והבאת בחלק אחד נוסו ומלשו נפשיכם ותהיינה כערוער במדבר (ירמיה מח ו) עם והיה ערער בערבה (ירמיה יז ו) והם שני חלקים, הערער הוא עץ מצעי המדבר, וערוער לא ימצא במקרא שם עץ כי אם שם המקום, ככתוב מערוער אשר על שפת נחל ארנון (דברים ב לו) ותהיינה כערוער במדבר על ערי מואב נאמר ככתוב על ערי מואב, כה אמר ד' צבאות הוי אל נבו כי שודרת הבישה נלכדה קריתם הבישה המשגב וחתה (ירמיה מח א), ואחרי הפסוק הזה אומר לישבי הערים ואלה נוסו מלשו נפשיכם ותחי עריכם כערי ערוער הנחרבות אשר נבא עליהם ישעיה, עזובות ערי ערוער לעדרים תהיינה ורצבו ואין מתדיר (ישע' יז ב), והתבונן בפסוק זה כי בין עצומים ישרי.

עין מחברת צד 139 ע"א

ועורקי. והבאת ועורקי לא ישכבון (איוב לו ו) עם העורקים ציה (איוב לו ג) בחלק אחד והם שני חלקים. העורקים הם הדגים כמשמע בלשון ארמית. ועורקי לא ישכבון הן הגידים כמשמע בלשון הערבי. וכבר הודעתך כי שתי הלשונות דומות זה לזה. ולא נודע לאיוב נסים נסו לו ובנה עליהם. כי אם על בשרו ועצמותיו ועורקיהם, כי הוכה בשחין רע מכח רגלו ועד קדקדו, ולכן אמר לילה עצמי נקר מעלי ונו' ואמר לילה ולא אמר יומם כאשר הוא נודע כי כל חולה וננע בלילה יפול סכאובו וינוע וימוג לבנו, ולא ישכבון עורקיו ולא ינוחו גידיו. כי תחפצם רוחו והדר שנתו מעיניו, והתבונן לדבר דבר על אפניו.

ועורקי לא ישכבון מנוסי כי יריבון עצמי יכאיבון בלילה ניקרים. פתר מנחם ועורקי לא ישכבון כמו העורקים ציה, מבטח מנוסם בארץ אשר היא ציה אשר הם עשים ונאים במצודות צורים להשמן שם, וכן בלילה עצמי נקר מעלי ועורקי לא ישכבון. ומבטחי מנוסי לא ישכבון הם הימים אשר יאמר בבקר תאמר מיתן ערב (דב' כח יז), לא ישכבון אין בהם שכבה והנאה, כאשר יאמר ואם שכבתי ואמרת מתי אקום ומדר ערב ושבעתי נדודם עדי נשף (איוב ד ד) כי בלילה החולה נואב יותר. ושניהם פירוש מבטח מנוס מעו, כאשר יאמר העורקים ציה אשר לא רצה לפרש הבורחים ציה בזה תבין כי דעת מנחם להיות פתרון עק מבטח

אך לדמותו קצת למנוס תפש דרכו כן. ולדברי דונש אשר פירש גידים לא מצאנו חבר להקרא גידים עורקים רק בלשון ערבית, ואינם ראה. כי גם וגידיו לא ישכבון לא יתישב, כי אינו דרך המקרא. ואני אומר העורקים ציה הבורחים ארץ ציה, ועורקי לא ישכבון מוסב על אשר למעלה, ועזה על השתתף נפשי יאחזוני ימי עוני. הגה עוני לימים לילה, לילה עצמי נקר מעלי, מלמד עוני היוס, ועורקי לא ישכבון, וגם מבריתיו לא ישכבון, כי גם בלילה לא ישכבון מלדפני אלישו ורעיו. ובלשון עורקי לא יתכן לכתוב לבעל לשון הקדש לאמר מעריקי, כי מי אשר היה בקי בלשון הקדש היה יודע כי עורקי כמו מעריקי, כאשר יאמר אז הלמו (שופטים ה כב) אשר פתורנו נהלמו. וכן אמר איוב לתביריו אל תרדפוני כמו אל כי תאמרו מה נדרף לו (איוב יח כח) וכל הנדרף הוא בודה, וזאת היא הווה על

הוזה, כי יאחזוהו ימי עוני. וגם הלילה עצמיו נקר מעליו ורודפו יקלו, כי גם בלילה לא ישכבו אך ירדפוהו ויעריקו את איוב, ותביאנו ברכות כשלג בהרי יוב.

ר"ת

עין מחברת צד 113 ע"ב

דונש

יעלעלו כיעלעו ומן הדם נבלעו ושתו גם לעו והיו שכורים.

חיבר מנחם יעלעו דם במחברת לע ואמר כי העין הראשונה יתרה, ודונש רימה כי למשרת חשב אותה מנחם לכן אמר להוסיף ע"ן על שמלאכתו בינה ויאמר **ענבים אכל ושתה**, ומן המלכים יוציא עין יהיו המלכים חט ספר גז צדק, הוא לא כן ידמה ולבבו לא כן חשוב, כי אחרי אשר העין הנוספת תבינה יעלעו בראשונה אינה נוספת את המלה אנה ואנה לא תקרא משרת, כאשר בארתי למעל (צד 9) בתשוב' ש"ח ורל"ח, הבאים במתפעלים, וכן עין שניה אשר בעוצים לא לשרת באה ולא להסב את פני המלה, כי ידע מנחם אשר עין וכל אותיות חט ספר גז צדק לא תבאנה לשרת, אך לדמות לתיבות היוצעות כתב בראש ספרו בתחלת מחברת ב"ה (צד 43 א): ואלה מקצת המילים הנחתמים בעדף, שלשם, שפם, ריקם, עוצים, מחספם, שרשרת, שלשם משלש, ריקם מרק, עוצים מן עז, מחספם מן חספ, שרשרת מן שרש, ואלה מקצת המלים ערופים אות למבראשונה: אונרתה מן זכר, שלהבת מן הנה, תרגלתי מן רגל, יעלעו מן לע, לקחת מן קח. ועל פי ראשית ספרו חבר כל אחת לפי פירונוה, ומכל אלה אשר חבר תבין כי ידע מנחם כי לא למשרת באו אך תוספת כמו מסרת וקבלה הם נידו, ולרמות דומה לרומה חסרם וחברים, הדע כי לקח אשר פתר הנה מקח חבר לקח במחבר' למ"ד וקח במחבר' קוף, והיה כח ביד מנחם לעשות בשתי מחבר' ומשמעות אחד, אך עמל היה בעיניו כי מעשים הם ורי לו בכך. ועל אשר אמר דונש על מחספם ועל עוצים ויעלעו, היה יכול להשיב על אחתול ועל אורוע ועל אגורדה ועל אסוך ועל אשמינים, אשר הוא עצמו פירשו שמנים, ומדוע חלק בין הפרקים להורות באחד ולחלוק באחד? אך לא דיקק דונש לראות ברברי

יעלעו דם. ואמרת כי העין הראשון מן יעלעו דם (איוב לש ל) לא הוא מן היסוד, וכן העין השני מן וד' מסך בקרבה רוח עוצים (ישעיה יט יד), ובדבר הזה דמית אות העין לאחר מן האותיות המשרתים בראש המלים וסופם, המשרת כעין יעלעו דם בראש המלה אות הנון, באמרנו ינשאו מן ישא, ונפצו מן יפץ. וישרת בסוף המלה כעין עוצים ככתוב המונים המונים (ויאל ד יד) מן המו גויים (תלים מו ז), וכראותם האות הוזה בספרך משרת בראש המלה וסופה, בקשתו להוסיפו לך על סימניך במשרתים והוא **שמלאכתו בינה** יכולתי עד אשר הפנתי סימניך לסימן אחר והוא **ענבים אכל ושתה** וכנא העין במשרתים [כ.נ. יבא במלכים] כאשר עיניך רואות מעשה סימניך במלכים ח"ס ס"ר ג"ע צד"ק. וזהה אם תחפון להשיב סימניך על משפטם הראשון הודה [כי] מן היסוד עין יעלעו דם ועוצים, ואל תהי מן התוצים המחצי. כאשר עקרת אתה הע' מן יעלעו דם ועוצים, יעקר בורים אחרים עין ולא יעברו לו ובחיתם (הושע ט ד) ויאמרו הוא ירבו לו, ואל יעשקוני ודים (תלים קיט קכב). ויאמרו הוא אומר אל ישקוני ודים וכה יעשון לכל מלה בראשה עין, אשר לא ילאו את האלהים בהסירים את העין מן ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כט כג) במשקל יעלעו דם אשר הסירות העין מראשו, ועל משקל עוצים יאמרו שבעים בלחם נשכרו (ש"ב א ה) הוא שבים בלחם, וגם שלשים ועל רבעים (שמו' כ ה) יאמרון הוא ועל רבים, ובאמרם בואת לא תוכל לסלק את דבריהם כי בענין הוזה כמוך כמזהם, ואם תאמר לא יסור העין מן יעריצו ולא מן שבעים כי אינם כפולים כעין יעלעו ועוצים, אומר אם כן איפה עליך להורות כי אמת יאמר המדמה שרש ישי (ישעיה יא ו) אלי אשר שר לך (תלים ז א), כי השין בשרש כפול כעין בעוצים, וכן תודע לו אם הסיר השין הראשון

מנחם וחתנו, כי לא פעה מנחם בואת כן גם חיבר מקצתם במחברת הסרון אותיות, כי למען הדיב פתרוניהם, חבר בחסרוניהם.

מו (ד), וכן עשה בשלש ושמש, וכל מלה [אשר] נבנתה עלי זה המשקל, ולא תוכל לומר זה המשקל מעות ומעוקל, ורע כי דעת לנכון נקל.

עין מחברת צד 8 ע"א

וערבה לי עשקה שנתי המתקה נדודה ומתוקה לנפשו על מרים.

אשר אמר דונש עשקה חספ קמץ בספרו, בספרנו הוא בקמץ, וגם לפי דבריו הלא לא הביא מנחם עשקה ואמצה ועצלה כי אם מפני הה"א אשר היא רבת פנים, כאשר הביא למעלה: אנה לידו (שמות כא יג), עם בנה כעש ביתו (איוב כו יז) בראשית מחברת אל"ף (צד 8 א) במלאכת ההא אשר הם אינם שוים רק בהא האחרונה לשמוש ענין אחר, גם אמצה לי הביא אשר פתרונו כמו ממני עם עשקה לי ופתרונו כמו כן ממני, גיען פתרון לי שלשתי א"ה התבות כמו ממני חברים יחד והפרידים מן זכרה לי, אשר פתרונו זכור לי, ואין לי אשר עמו כמו ממני כי אם כמו לי ממש, ואוריקן כי תבא הא על ממני ועל לי, ונראה לי כי חסר במחברת אלף בראשיתם וחילופם על ידי פניות סופר בין עשקה לי ואמצה, ובין עצמה ירבה ועצלה, כי אלה שמות הדברים ואמצה ועשקה אינם שמות דברים, ואין שמושי האין שלהם

שוים, ופתרון המקראות כן: כסוס ענור כן אצפצף אהנה כיונה (ישעיה לח יד) כמו וכיוניכ הגה נתנה (ישעיה נב יא) ופתרונו מקוצר רוח אהנה כיונה, דלו עיני למרום: נשאתי עיני למרום להתחנן לך, עשקה לי ערבני שנותי ותנומתי אשר נגולו ממני, כענן שנאמר ונגולה שנתם אם לא יכשילו (משלי ד י), ערבני, העריבם עלי ושכנתי וערבה שנתי, וכן קצרו של מקרא, ו"י עשקה לי פתרונו השניה אשר עשקה ממני את עצמה, כמו הלמו עקבי סוס אשר פתרונו נחלמו, ערבני ערוב אותי בה, מה אדבר ואומר לו והוא עשה, אודיה כל שנותי על מר נפשי, מה אדבר אשר הצור עשה מה שאמר עלי, ונדרתי כל שנותי ותנומתי לבעבור כי נפשי מרה לי, ארני עליהם יחיו: על שנותי הנדרית יחיו עצמותי, ולכל אשר בהם חיי רוחי, ולכל אשר בהן חיי רוחי יזכיה כי יחיו מוסב על העצמות אשר לא נזכרו כי אם למעלה נזכרו, שכתוב כארי כן ישבר כל עצמותי, וזה הוא זכרון העצמות אשר אמר עליהם ולכל אשר חיי רוחי, הם העצמות והאיברים אשר הנשמה תלויה בהם אשר הזכיר למעלה בכארי כן ישבר כל עצמותי, ותחלימיני ותחייני ותחזקני כמו יחלמו בניהם (איוב לפ ד) והחייני, כן נראה בעיני פתרון הפרשה, ורבינו שלמה זקני פתרה צד שני, כי כן בחר הוא ולא אני, ופתרון אמצה לי יושבי ירושלים אמן ממני יושבי

(י הנסתר מן החשמה עננתה (יחזקאל כג א), וכן ולא פתרוני אלק (ירמיה ב יט).

כע"ן מן יעלעו דם, וירמנו אלי רש ונקלה (ש"א יח כג), כאשר ירש שין שרש כן יסיר סמך סרים, אם יאתב ידמה אותו אלי סר, ואם יחפץ ימשיהו אלי לרם את הסלת (יחזקאל

מו ד), וכן עשה בשלש ושמש, וכל מלה [אשר] נבנתה עלי זה המשקל, ולא תוכל לומר זה המשקל מעות ומעוקל, ורע כי דעת לנכון נקל.

עשקה לי. והבאת בראש ססך נאמר מלאכת הה"א בסוף המלה בחלק אחד י"י עשקה לי ערבני (ישעיה לח יד) עם עצלה תפיל תרדמה (משלי יט טו), ועצלה לא ירמה לעשקה לא בפתרון ולא בנקודה, כי עשקה לי הוא קמץ חספ בלשון בקשה במשקל זכרה לי (נחמ' ה יט) קרבה אל נפשי (תלי' סס יט) ועצלה הוא פתוח, שם הפועל [במשקל] ענבה ופחדה (י), ואם תאמר איך יתכן לאמר עשקה לי, או שמרה לי בלשון בקשה, במקום עשקני או עשקה אותי? אומר יתכן היטב, כי כאשר יאמר אל נא רפא נא לה (במדבר יב יג) כן נאמר רפא לי, ורפא אותי, ורפאני, וכמזהו יואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר (ש"ב ג ז), וכמזהם חבור עצבים אפרים הנח לו (חושע ד יו), וכמו ובשנת שלש למלכו שלח לשריו לכן חיל ולעובדיה ולזכריה ולנחנאל ולמיכאלו ללמד בערי יהודה (דה"ב יז ו), וגם ערבני יזכיה כי עשקה לי לשון בקשה הוא ולא שם הסעל, והזהר מן תמעל בפתרון מעל.

וזהו המקראות כן: כסוס ענור כן אצפצף אהנה כיונה (ישעיה לח יד) כמו וכיוניכ הגה נתנה (ישעיה נב יא) ופתרונו מקוצר רוח אהנה כיונה, דלו עיני למרום: נשאתי עיני למרום להתחנן לך, עשקה לי ערבני שנותי ותנומתי אשר נגולו ממני, כענן שנאמר ונגולה שנתם אם לא יכשילו (משלי ד י), ערבני, העריבם עלי ושכנתי וערבה שנתי, וכן קצרו של מקרא, ו"י עשקה לי פתרונו השניה אשר עשקה ממני את עצמה, כמו הלמו עקבי סוס אשר פתרונו נחלמו, ערבני ערוב אותי בה, מה אדבר ואומר לו והוא עשה, אודיה כל שנותי על מר נפשי, מה אדבר אשר הצור עשה מה שאמר עלי, ונדרתי כל שנותי ותנומתי לבעבור כי נפשי מרה לי, ארני עליהם יחיו: על שנותי הנדרית יחיו עצמותי, ולכל אשר בהם חיי רוחי, ולכל אשר בהן חיי רוחי יזכיה כי יחיו מוסב על העצמות אשר לא נזכרו כי אם למעלה נזכרו, שכתוב כארי כן ישבר כל עצמותי, וזה הוא זכרון העצמות אשר אמר עליהם ולכל אשר חיי רוחי, הם העצמות והאיברים אשר הנשמה תלויה בהם אשר הזכיר למעלה בכארי כן ישבר כל עצמותי, ותחלימיני ותחייני ותחזקני כמו יחלמו בניהם (איוב לפ ד) והחייני, כן נראה בעיני פתרון הפרשה, ורבינו שלמה זקני פתרה צד שני, כי כן בחר הוא ולא אני, ופתרון אמצה לי יושבי ירושלים אמן ממני יושבי

יורשלים, כן יאסרו אלופי יהודה בלכם הנאים עם חיל עם ומדינה לצור על יורשלים, כאשר עשו בתחלת מלכות שאול, שנאמר והעברים היו לשלשחים כאתמול שלשום אשר עלו עמם במחנה סביב וגם חסה להיות עם ישראל אשר עם שאול ויהונתן (ש"א יד כא), ואלה הדברים נחזיתין.

ר"ת

עין מחברת צד 140 ע"א

דונש

פניה. ואמרת כי חנפה פניה (שיר ב יג) אין לו דומה ופתרוננו לפי הענין ניצניה, ולפרש כמו כן לפתי לא יתכן. כי פני שום אדם עלי ארץ לא נראה לעץ התאנה נצנים כמו בעצי תפוחים ודרמונים והשקדים והזיתים והנפנים, ואם תאמר הנצנים הם הפרי או הפאורות או הדברים, ספק יכחישיך בהביאך (מחברת צד 41 א) הנצנים נראו בארץ (שיר ב יג) עם ויוצא פרח ויצץ ציץ (במדבר יז כג) צץ המפה (יחזקאל י'), והזהר ובחשא לא תבשא.

סמדר בנפנים כפנה בתאנים והמה ראשונים בראשית בכורים.

פתר מנחם לפי הענין פניה כמו נצניה, והיה דעתו לפתור לפי פתרוני החנפה אשר פתחתי לפי חבורו מתקה פניה (צד 66), ולא אמר מנחם כמו נצניה אשר בתאינה אשר אין לה נצה, כי אם כמו נצניה של שאר אלנות מעלי נצה, ודונש תנאות עליו ימצא, אשר השיב לו כי אין לתאינה נצה.

עין מחברת צד 141 ע"א

פגרו. ופתרת אשר פגרו מעבור את נחל הבשור (ש"א ל י) אשר נשאר, באמך אין לו דומה, ויש לו דומה מלשון ארס, הפסוק המתרגם כי חרס תהרסם (שמות כג כב) ארי פגרא תפגרינון, ופתרון אשר פגרו אשר נהרסו ונחלשו, ואם תאמר מבשא פגרו פעלו הוא, ולא נפעלו, ואמר כאשר החשובה הזאת עלי כן היא עליך, באמך בפתרון נשאר ולא השאירו, אבל אודיעך כי יש לנו במקרא פעלו במקום נפעלו כמו נשאר, ויש לנו פעל במקום נפעל, כמו עוד יצאך הקשן (ש"א יו יא), וכאשר מצאנו פעלו במקום נפעלו כן מצאנו פעל חזק במקום פעל רפה, ושעך צמח (יחזקאל יו ז) במקום צמח, וחלבונו ואורך באור צדיקים ישמח.

(י) בכ"ז אוקספורד כתיב. אשר פגרו מלכת אחרי דוד. (ש"א ל כא).

מקום שטא, כי תהרס קמך (שמות טו ו) אשר פתרו לשון שגר תרגומו תברתנוך לדקמו, כי לא משו ממקומם. אך תרגום של חרס הלוך וגירור ממקום המעמד אל מקום אחר. והרס העומד במקומו חזר תרגום. לכן טוב לדמותו ללשון המשנה (י), ופתרון מנחם אשר פתח נשאר מעבור יתכן אך [אין] לו ריע, ודונש נמצא מוסיף וגורע.

(י) גם פעל העריך בערך פגרו מדמה דפגרי ביה רבין אלי אשר פגרו מעבור דשמואל.

בצלם יתהלך ובדמות אל סלך

כמותו מי ילך ויאסוף צבירים. אמר דונש כי בצלם יתהלך איש כמו בצלמות יתהלך איש, כמו לא ידע ולא יבין בחשכה יתהלכו, כי אמר זה לעמת זה עושים, אך הם שני דרכים, פי באמור נביא או המשורר צלמות לא יאמרנו על תועה בדבר, כמו העושים ארחות ישר ולכת בדרכי השך (משלי ב יג), כי לא יתכן לימר לכת בדרכי צלמות, גם לא ידע ולא יבין בחשכה יתהלכו לא נכון לימר בצלמות יתהלכו, כי שני אלה דומיהם על הרשעים אשר אין נותנים לב לאזהרתם והנם כלא רואים, כאשר מוכיח באומרו שלמו דל ואביון מיד עני הצילו לא ידעו ולא יבין בחשכה יתהלכו ימושו כל מוסדי ארץ, יען כי לא הצילו נפש אביון מיד מרעים, ואני אמרתי אלהים אתם לעשות משפט וצדקה ובני עליון כלכם. אך צלמות במקום צרה אשר לא יצטר בשגיון האדם ולא בשעותו, כמו אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און (אליב לר לב).

ואשר הביא דונש ראייה מתור תורים, ומשור שוורים כן יאמר מקדר קדרות וסצלם צלמנות אין זאת, כי כולם נכונים על משקל קדרות הלמות עלמות חונה רעות עשתות, אך לא תמצא לא משתי אותיות ולא משלש קדויות הלכות עלקות רק צלמנות לדברי דונש, ולכן היה לו לומר מן צלם צלמות. ותורים ושוורים אשר אמר לא ירמה לאיה, כי כל הדומים לשוורים ולתורים יאמר שוורים ושורים, דדים וקדרים, על

בצלם. והנחת אך בצלם יתהלך איש (תלים לש ו) בחלק אחד עם ריבא אלקים את האדם בצלמו (בדמיון אנו) ואין לצלם ולצורה ענין במשורר הכותב בו אך בצלם יתהלך איש, כי הוא סגור חשך וצלמות (תלים קו י), ואמר כי ה"ו והי"ו צלמות כו"ו והי"ו אלביש שמים קדרות (ישעיה נ ג), ואם תאמר למה הונע הי"ו צלמות והונח וי"ו קדרות, ואמר לא להוסיף על שלשת אותיות יסודיה ולא לנרע מהם. כאשר נראה תור ושור במשקל אחד והונח בקבוץ וי"ו תורים והונע וי"ו שוורים, לא להוסיף ולגרע מן העקר ככתוב בקבוץ תור תורים ובקבוץ שור בגלגל שוורים ובחו (חושע יב יב), לכן נאמר כאשר קדר יסוד קדרות וקדרים, כן צלם יסוד צלמות ולא סדרים (איוב י כב). וכמו אלה מונחים ומונעים דברים רבים במקרא נודעים, וכענין אך בצלם יתהלך איש אך הגל הימין יצבור ולא ידע מי אספם, לא ידעו ולא יבין בחשיכה יתהלכו, ולא יתכן לנו לאמר כי האדם יצבור הכסף בצלם ובצורה כי אם בחכמה ובכח ועצם הדי ואמץ הורע, ככתוב כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה (דברים ח ז), וכמדתו כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי (ישעיה י ג). ועור אבאר לך כי לו היה אך בצלם כמו ויבא אלקים את האדם בצלמו לא נמצא ענין לאמר ויצבר, ולא ידע מי אספם, כמו לא ידעו ולא יבין, שני הסוקים זה לעמת זה עושים, וחציהם על חיתרים דרכים, ללבות מעקשי הדרכים,

עלות, יין יקנה, און אונק. כל ראשית חיבות אשר המה יסודות נפשות הנה והנה, אך בסופי החיבות אשר אינם יסודות לא תסובינה לפתח גדול, גם כי בפתרון צלמות על כנות חיבה אחת כשתים, וצלמות כולו יסוד, כי כל וי"ו והי"ו שימוש אחרית חיבה. וכן י"ו ומ"ם כמו אחרית החתית לא תנוע בפה להיות בפתח גדול, גם כי או ישתנה הניגון להיות למעלה מן הפתח גדול. ועל זה לא תלמד ראייתו מן תורים ושוורים אשר לא ישתנה הניגון מן הפתח גדול, ולכן לא יתכנו דברי דונש. אך פתרון אך בצלם יתהלך איש מה פתרונו: אמר המשורר הם לבי בקרבי בהגיגי תבשש דברתי בלשוני הודיעני י"י קצי קץ חום לבי בקרבי ומדת ימי מה היא, הוריעני מה היא מדת בעירת האש בהגיגי. אדעה מה חול אני, עד מתי וכמה אלהי חול וגוע וחול אישים, הנה מסחות נתתה ימי מדת ימי מדות קפנות, וחלדי כאין נגדך, ועתה זמני כאין נגדך אך כל הגל הכל הגל, כל אדם נצב סלה, גם האדם הנצב אשר יש לו מצב ומעמד נודף ונהרס מסבצו ומעמדו כי הגל הוא, אך בצלם יתהלך איש רק אין לו לאיש לבד אשר יתהלך בצלם אלהים ויחסרנו מעש סמני, ומה יתרון לאדם כאשר אמר שלמה על רוח האדם הצולה הוא למעלה, אך הגל הימין

אנשים וצעקו **בארה** **דונש**
ולא [בן] וצעקו **חגורי החגורים**
 דונש לא טוב עשה אשר שינה פתרון מזה
 לאמר כי דלקס לשני חלקים למען הדיבות המהלך,
 חזא לשני ענינים אמר, ולא לשני חלקים. כדבריו
 כן הוא, צעקת עניים, והכצעתה, מנהגות
 לב צועקים, ויצעקו מכל חגר חגורה להשמיע
 קול לאסוף מסופות לקבץ קבוצת בני אדם,
 ולא לעק מנהגות לב ומשבר רוח, כי אם לצעק ולהצדיק, על אויביהם להגים ולהגרים.

עין מחברת ד' 141 ע"א

וצפר כי חסר **ולתת עור בשר**
בענינו נמסר **לדורשי חומרים**
 לא כדברי מנחם אשר פתר שחר עורם כי לא
 יתישב על עצמם, ולא כדברי דונש, כי על כמו
 זה לא יבא במקום אל, והיה למחוקק לחקות צפר
 עורם אל עצמם, כמו דבק לשון יונק אל חכו (איכה ד'
 איכה ד' ד), או צפר עורם בעצמם, כמו בשור
 ובבשרי דבק עצמי (איוב י' ד), אך חקמני
 לעד היה ויקם בי כחשי בפני יענה (איוב מז ח),
 נראה פתרונו אחר לשון המשנה נתפשטו חקמנים
 וכן קוממו בלא י) עת (איוב כב מז), ופתרון חקמני נקמם עור מחסרון הבשר וזאת היתה לי לעדות
 ויקם בי, כאשר יקום עד חסם באיש (דברים י' יו), כחשי בפני יענה, כחש בשור אשר חקמני את
 העור בפני יענה ויעיד, ולא כפתרון מנחם אשר פתרו ענין נקשה נפשי בדוי (איוב י' א), ולפי פתרוני
 יתכן צפר עורם על עצמם קמם עורם על עצמם, כי חסר הבשר אשר בין העור לעצם. ולא יתכן בו
 על עצם. וכן יתכן הפתרון קמם עורם על עצמם, כי חסר הבשר אשר בין העור לעצם. ולא יתכן בו
 נקמם ולא נצפר, כי העור קמם מאלי משה חסרון הבשר. ופתרון אשר קוממו בלא עת חסרו קממו
 וכלו בלא עתם. ואחרי אשר אין חברים לקוממו וצפר יש לנו לקרובם אל הענין הקרוב, וצור ישראל
 לשוב עבדך ערוב.

בסמך הכתובים שלטו כחוב ו לא עת, ונראה כי אין זה טעות בדברי ד"ת, כי הוא חולק ומפרש לחלן פעמים ושלש
 בגמרא חזאת. ובחכמה היתה סתמא אחרת לשור.

עין מחברת ד' 149 ע"א

ובאש כפל מלה **לצחנה העולה**
ולא פעל עולה **מנחם ביצהרים**
 ועלה באשו ותעל צחנתו, פתרו מנחם באשו
 וצחנתו וזימנו ושינופו ענין אחד המה, ועלה
 בדעת מנחם לפי לשון המשנה אשר יש ריח רע
 לסבואות המסופות לכן אמר שינופו. ודונש בא
 עליו מן המקרא שהוא פינוף הרגלים. אשר
 פתר מנחם עצמו איכנה משנפם (שיר ג') ענין
 ניעול המדובק ברגלים, אך מנחם חפש פתרונו

צחנה. ופתרת ותעל צחנתו (ויאל ב' ד') ותעל
 וזימנו ושינופו, והזימנה והצחנה לא הם כשנוף,
 כי הצחנה והזימנה הם שמות הריח הרע
 המבאיש באף, ומאמרו ועלה באשו ותעל
 צחנתו הרע כי לא יעלה כי אם הריח, ולא
 יתכן לנו לאמר יעלה שינופו כמו ועלה באשו
 (ויאל ב' ד') כי השנוף פעל מורגש, מובאש
 ביד ובעין, מן הכתוב וצחתי את רגלי איכנה
 משנפם (שיר ג') פתרונו משנפם בשיש, ולא

לש לשון בני אדם מסבאות. המסוננות ולא
 יין שינוף המקרא וסתרנו כל מלה של באשו,
 וסוף המקרא כמו בראשו.)

(א) כ"י קטב וסוף המקרא בסופו. אשר אין לו שדר. ואם הסתיר כמו בראשו, להיות צדקת ה' פשוטה
 לפעמים בכתבים קצרים בשעות הסופרים בל, חס' בל, ודו"ל בר"ש. וזעמן יזכר כי השערי נכמה, כי רצנו לומר
 שחזקה הכתיב מכלל על קשר.

עין מחברת צד 101 ע"א

יצהר. במחברת י"ד ובמחברת צד"י הביאו
 מנחם יצן לא מצא פעולה י"ד בשמות דברים כמו
 יין יצהר יונה חנר במחברת י"ד. ולמען לפתור
 יצהרו מן יצהר חבירו גם במחברת צד"י, ודונש
 העלה עליו הנם בעבור כי אמר כי במחברת צד"י
 עיקרו. ולי נראה במחברת י"ד עיקרו, כי לא מצינו

לשימוש יוד שם דבר כמו יין יצהר יונה. ואשר אמר איוב בין שורות יצהרו (איוב כד יא), כן
 וכן שמות דברים, כי מיעקב יאמר ויעקבני (בראשית כו לו). ובעבור זאת לא חפול יוד מיעקב.
 גם היהודים על שמות יהודה נקראים ויאמר מתידיים (אסתר ח יז). גם בעבור מתידיים לא חפול
 ו"ו וה"א אחרונה מיהודה, גם לפיה משפחת השוני (במדבר כו כג) יוד אחרונה במקום שנים.
 גם מה בעבור יצהרו לא חפול יוד מן יצהר, כי בהצאק יצהר במחברת צד"י. תביא גם יהודה
 במחברת יוד, ויעקב במחברת עקב, ויוסף במחברת אסף, אך כאשר לא חפול מיעקב ומיהודה
 ומיוסף כן לא חפול מיהודה, ויבין לדבר צחות לב נמחר. וסתרין בין שורות יצהרו בין חומת
 הערים יעשו יצהר וידרכו יקבים, ובפסוק למעלה אמר ורעבים נשאו עמר, סתרין ורעבים נשאו
 עמר הנה רגן יצהר וסתרין גולים, וסניבות הויתים היו עושים חומות גבוהות ושור מוקף. וכן
 תמצא בברכת א"ש בשמן, אשר השלים ברכתו בברל ונחושט מנעלך (דברים לג כה) להיות מוקף
 חומת ברל וחומת נחושט, ולא יוכל לבוא עליו ארץ, כי היה צריך שיסור לפי רוב עשרו, ורוב
 העולם היו באים לקנות שמן. והה יצד [על] בין שורות יצהרו, ושורות יצד על ברל ונחושט
 מנעלך וכימך דבאך. פרשה למעלה זה אין כאל ישורין והלאה מדבר לכל ישראל וישורין לפי
 השם, אך רבינו שלמה לכל ישראל מברל ונחושט, ולי לא יתעשת.

עין מחברת צד 47 ע"א

דברי אל תשקן ועורה גם הקץ
בצוק עתי הקץ וחבר מספרים.
ובצוק העתים וחבר העתים ישר כחך כי כן שוב
פרשת, ומה נעמתי לי מנחם! גם דברי דונש
ישרו בעיני רק לא בואה, כי נבדל להשיב ומחך
רחב [שכלו] לא שקל דברו. כי אין להשיב על
ובצוק העתים לפותר לשון צוקה ולא יתכן,
גם כי ו"ו יתירה לדבריו. ואמר אמר כי גם
למנחם היא יתירה לא מוכן סתר. אך לא נתן לב
לסתרין גם כי אמר דונש למנחם עם בצק ועריסה
חברת למה שכחת בצקת עפר, ולא העליג להזכיר
בצק ועריסה. וגם לא הזכיר ורגלך לא בצקה אשר

ובצוק. והבאת במחברת ב"ת ובצוק העתים
 (דניאל ט כה) עם ויאפו את הבצק (שמות כ לש)
 והוא ממחברת צד"י. כי בסור חנ"ת המסורת
 ממנו ד', וישאר צוק ליסוד ויבוא עם צרה וצוקה
 (ישעיה לו), במצור ובמצוק (דברים כז גג)
 ממשקל צוק מן הפעלים [כמו] ממשקל זוב כי זוב
 זוב דמה (ויקרא טו כה). ובצוק העתים סתרנו
 בצרת הימים, ככתוב עת צרה היא ליעקב (ירמ'
 לו), וכתוב יום צרה ותוכחה ונאצה (ישע' לו ג).
 לא יום בצק, ולא עת בצק למקרא, כי אין ענין
 לבצק בעתים ובימים כאשר לא אדע ענין לשיטות
 בזמנים ובשנים. ואם תאמר אך יתכן סתרונה

לא ענין שישם ובצק אצל תלמיד, אך בצקת שם
חיבור עשר וגבול. ורצון לא בצקת לא שיהיה
הדגלי מנפחת' כי לא יעז בהליכתו. ופירוש ובצק
השם' וחבר השנים. ופירוש הענין זה הוא, שבוש
שבעה נחת על עמך ועל עיר קדשך, בין הרבן ובנין.
לכלל השפע ויהיה חסאות ולכפר עון, בשבעה
שבועים של גלות בבל. והציא צדק עלמים
ולחיותם חזון ונבוא. ולהשלים ולסמן חזיונות יום,
כמו יומם וחמיו לסו (איוב כד פז) ולמלך קדש
קדש', המקדש וכלי הקדש בשבועים ששים ושני'
וארבעה שנים. עתה חזרו המלך ומשרי המלך

כאשר פרשתי, ואמר לו לדניאל ותרע ותשכיל מן מוצא דבר, מן הדבר שאמרתי לך שבועים שבעה און
יתחלקו, להשיב ולבנות ירושלים עד משיח נגיד. והוא כורש אשר נאמר עליו למשיחו לכוש. וגם
אמר עליו כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים (עזרא א ב). ומכאן השובה למינים שאומרים על
הנצח' וישתחוו לו כל מלכים. שבועים שבעה. מן החרבן עד משיח נגיד והם ארבעים וחשע שנים,
ועוד מן השבוע היתר שלש שנים הנה לך חמשים ושנים שנה, ואז נפקדו ופקדם כורש. ושבועים
ששים ושנים תשוב וגבנה רחוב ודורן, רחובות ומגדלות ודור'ים סביבות העיר. ובצק השנים.
פירא אמר לו המלך לדניאל וחבר העתים תקח שבועים שבעה ושלש להשלים חמשים ושנים שנה
לחירות ירושלים, ושמונה עשרה שנה ימי משך הבנין וארבע מאות ועשרים ימי הבנין, הרי שבועים
שבעים שבכלל, ולא מנה הפרט רק שבועים ששים ותשעה מפני השבוע הנחלק אשר היו ממנו שלש
שנים לחמשים ושנים שנה אשר לא עבר בה איש ביהודה הם חרבות ירושלים, וארבע שנים ממנו
למשך הבנין ולבנין. ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח, ולא לפני כן, כי אז יגלם מלכותם,
ואין לו, מלכות ומשיחות למלך על ישראל בפעם ההיא, והעיר והקדש ישחית מלכותם. והשובה
למינים כי קדם הששים ושנים שבועים כמה שנים עמד נוצרי, ולא פסקה מלכות מישראל לפי מקראות
הללו, ולא נכרת משיח עד כלות שבועים שבעים. ולדבריהם פסקה מלכות נוצרי. כי הורדם לא היה
מישראל לצריהם. ובצק העתים פתורו וחבר העתים כאשר בארתי, וכן בצקת חיבור, וכן ורצון
לא בצקת, וצור ישמרנו מכל צרה וצוקה.

ענין מחברת צד 35 ע"א

באשמונים תסכים אשר הם מחשכים
ומתוק לחכים כדבשי הערים.
נפלאו אלי דברי דונש אשר פתר באשמונים
כמתים בין השמינים כמתים, והביא ראיה שאמר
היה לו. . . להשיב חשונות על דבריו, כי אם
אורוע כורוע הרי כח חזרוע לקרייתו במקומו עומד.
וכן אוכרה זכר, אתרים תרים, אכוב כוב,
שמותם עומדים בקריאתם, לא כן אשמונים,
אילו היה כשמונים היה עומד בקריאתו, אבל
אשמונים מס בפתח ונון בדנש, על כן לא היה
שמונים. ואם תאמר אחר משמני ארץ (בראשית
כו לש) נבנה, לא יתכן משמנים באדם רק בתולדו
הארץ. ועוד כי יחסר ב'ין. ועוד כי אין שמנים

ובכנות ורוב חזון ובצק העתים בתוס' המ"ס,
אמר החשונה הזאת היא עלך כאשר היא עלי,
רק אחרי' כי הסם בצק העתים הוא סל
בפתורין.)

(1) חשונה ובצק (גם חשונה יצדד שלפחה) לא
מנחה לא במסח לימוד ולא במסח אקספורד,
חמססה פה לכ' לידן היא, ולדעתי אענה
בשליטה גם היא. א. כי אין בה חזון בסוף
חשונה כאשר עשה דונש בכל השבועות. וב'
כי יש דברים אשר חזקו ר"ת מחשונה הזאת
בדנש, ולא מכר פה.

באשמונים. והנאת באשמונים כמתים
(שעיה נ"י) במחברת אל"ף, ופתרת אותו
במחשכים, והוא ממחברת שין, כי יסודו שמן
חלקו (חבקוק א יז) ונוסף האלף על שמן באשמונים
כאשר נוסף באוכרתה (ויקרא ב ב) אשר יסודו
וכר, וכאשר נוסף באכוב אשר יסודו כוב, וכאשר
נוסף על דרך האחרים (במדבר כא א) אשר יסודו
מן התרים. וכה מראה פתרון הפסוק בשלנו
בצחרים כשף באשמונים כמתים. והיינו בין
החיים והשמינים, כמתים חיים דושינים.
והתבונן תהי כרעניים חדשים, ולא כאודים
העשנים.

בספד, ופתורנא אחד, ארוד מסג גבול רעלו (דברים כו יז) כתוב בספד, גבולות ישנו איז
 פו ב) מלוב בשין, ופתורנא אחד, ולמדהם וכמשמרת נפועים (קלות יב א) כתוב בספד,
 ויחזקו במסמדים לא ימוש (שעיה מא ו) כתוב בספד, ופתורנא אחד, וכמו אלה רבים במכתב
 שונים ובפתרון שים, והתבונן וזיה מן הקים, וחירש ארץ כעניים.

דונש

עין מחברת צד 43 ע"א

ר"ת

וששתי גם גלתי בפתרון תרגלתי אשר לא הרגלתי מנחם בבורים.
 ואנכי תרגלתי לאפרים לחנם הדך דונש לצעוק על
 מנחם על תרגלתי כי מנחם חברו במחברת
 תרגל, אך בראש ספרו במחברת ב"ת חברו
 עם העושי האותיות בראשיתם, ולא להסיר
 חתי' אך להגיע ליושר הפתרון. והאמנם
 פתורנו מרגל כאשר פשו, מנחם במחברת
 ב"ת בראשו.
 תרמתי כי אם חרימתי, ולא מן תנופה תנפתי כי אם חניפותי, ואם תאמר כי חתיו נוסף במשקל
 הזה [לא] על הפעלים השניים כי אם על השלישיים, אומר לא יורו בו הכהנים הרים, ואומר כי
 תרגלתי הוא מן הפעלים הרביעים, וחתיו בו מן היסוד כמו כתוב ארמית ומתורגם ארמית.
 והתבונן ואל תחזיק בתרמית, ודיך לא תצמית.

עין מחברת צד 186 ע"א

ותורים וחרוזים לכל יודעי חים
 באחד נגרים בשורות וסדרים.
 סרם ראיתי דברי מנחם כתובים על ספר ביאתי
 גאון לחיד בתורים שורות וסדרים וצואך
 בחרוזים עוד עליו מלשון המשנה, וכן תורי
 זהב שורות וסדרי זהב מחשקים ומנוקדים
 ומשוקדים בכסף כעין תפוחי זהב במשכיות כסף,
 גזרתיים, כי לסוסת רכבי פיעה יעשו תורים וחרוזים, ונכון לדמות ריע לסוס ורעה לסוסה,
 ולסוסים יעשו שחרונים בצואריהם וענקי זהב וכסף בשורים ושורות, וכן תרומות [?] מיושרות, לפקד
 עינים שורות.

עין מחברת צד 41 ע"ב

אמונה מגידים ונאמנים עדים
 אשר אין באחדים כיום תת האמורים.
 תת ותן ענין אחד להם, וראה מנחם פתורנא
 אחד התבירם להיות אחדים, ולא אמר על תן
 כי אם על תת, ואשר דימה דונש תת לצץ
 לא טוב עשה, כי צץ לא תפול צדי אך מן תת
 תת, כי יאמר תתה לי (ש"ב כב מא) כמו
 תת, והבאת בפעלים האחדים ביום תת י"י
 (יהושע י יב) תנה בני לבך (משלי כג כו), ושני
 התוים (כ"י חלקים) בתת לעד נקשרים, וחתיו'
 והנון בתן סלה נתברים, איש באחיהו ידובקו
 יתלכרו ולא יתפרדו, ולא יסור הנון מן יסוד
 תנה ויתנו ונתנים, כאשר לא יסורו הנונים
 מן יסודי קונים ובונים ושוכנים, ואם תאמר

התחתה, שחזק תחת רגליו (תלים ח ו) כמו שכתבנו
אך בלא דגש לא חסול. והאמת כי יסוד הוא כמו
תיו כרת אשר יאמר כרחי כמו כרדוד. אך פשוט
איננו כי יאמר מן צד צצה. אך בנא תיו בחדשה
או תיו תת השניה דהתיו השניה הנדנשה תיו
השמוש, ותחזקוהו במסמרים ולא ימוש.

כן הם שוים ביום תת י"י ונותנים, והודה על האמת ואל תהי מן הרונגים.

עין מחברת צד 184 ע"ב

בפתרון תולעת אשר מתלעת עמל בקלעת וקולע בצרורים.

אל תירא תולעת! אשריכם מנחם דונש אם לא
נביאים אתם בני נביאים אתם, כי כאשר הבשחני
אלהים השלמתם ספר חכמתכם למען דעת כי
יקום יעקב להכריע דבר מי יקום, ולא אירא לבי כי
יעקב בחר לו מאשר למד מסוד בינת שכיב
לדונב שפתי שנותיכם ומרשוחכם. ועל תולעת
שני אשר הפריד מנחם מן התולעים נראים חזרי
כמורו. כי לולי תולעים הנמצאים בארצות
המתולעים ובפגרי האנשים אדומים או אמרתי
תולעת שני ממחברת יודים תולעים, גם כי נזה
רוח ובוה אין רוח, אך נגד עינינו הם לבנים,
לכן אמר תולעת הוא הצבע אדום כאשר נאמר
אם יאדימו כתולע הוא צמר צבוע כתולע, כצמר
יהיו; כצמר לבן יהיו, ככל מלה של אם יהיו
חשאיכם כשנים כשלג ליבנו, ואנשי חיל מתולעי,
האמונים עלי תולע, יוכיחו תולע צבוע אדום,
ושני אשר שנה עליו לבצבור האדימו יפה יפה
משאר צבעים אדומים להוסיף שני על התולעת,
ואם תאמר היה לו לחברו עם תולעים לבצבור
העשב הצבוע דומה לתולעים, גם הוא לא תחיה,
כי אחרי השדקה הדק לא נראית לעין גם היא
אדומה, והם לבנים. יש לתלות ולפרש שם
התולעת כשם החכלת והארגמן, וידענו וראינו
כי תולעת הרימה אשר היא לא חמוש מסגרי
הפושעים ותולעי רמה המאכלים לבנים הם,
ולא ידמו לבצע ותולעת, לכן נתן מנחם שתי
מהלוקות להם ואת הכל עשה יפה, אך ורק עליו
דונש החכם לפי דרכו ואין חזק. תקן חכמת
הרבה, ומדברי שניכם נלמד. ואל אשר דרשנו
דונש חכמתו במיצוע אותיות אחרות אשר

הלא פתרון תת ונתן אחד, ואמר ואם הם בפתרון
אחד הם בשוים שנים, וכאשר שני צדי צץ
המפה (שמות י) מן היסוד, כן שני תיו תת
מן השרש, וכאשר נון וצדי יסוד הנצו הרמונים
(שיר ו י), כן התיו והנון יסוד תנה ונותנים.
וכאשר הם בפתרון שוים צץ המפה והנצו הרמוני
כן הם שוים ביום תת י"י ונותנים, והודה על האמת ואל תהי מן הרונגים.

תולעת שני. והבדלת תולעת שני (שמו' כח
ו), וירום תולעים (שמות מז כ) בהלק שני.
וכאשר הבדלת תולעת שני מן התולעים כן היה
עליך להבדיל עץ החיים מכל העצים, ונחש
לנחשת מכל הנחשי, ובהבאין עץ החי' מכל העץ
נחמד למראה ונחש הנחשת עם נחשים צפעונים,
יצאת מדרכי החכמי' הנבוי'. ואשר השיאך והתעך
להבדיל תולעת שני מן התולעי' בהלק אחד, ראוהך
שני התולעת (ויקרא יד ו), ותולעת שני (שמות
כד ד) הוא מן המקדמים המאחרים, כמו
ותשקמו בדמעות שלש (תלים פ ו) אשר היה
ראוי להיות ותשקמו בשלש דמעות. וכמוהו הוא
דמשק אליעזר (בראשית פו ב) אשר היה ראוי
לחיות אליעזר דמשק. ואם תאמר ואך לא אבדיל
תולעת שני מן כל התולעים בהלק שני ואני אראה
השני נקרא תולע בכתוב האמנים עלי תולע (איכה
ד ה), ואמר כאשר נקראו צפון ודרום ותימן
הרחות, והיקים והגלים ותחתיות הארץ תהוכי',
ולא חלקת אותם לשתי שתי סחלוקות, כן לא היה
ראוי לחלק תולעת שני מן וירם תולעים למען
הדבר הזה. ונקראו הרחות צפון ודרום ותימן
באים מצפון וכתימן, ככתוב עזר צפון ובואי
תימן הפידי גני יזלו בשמיו (שיר ד יו). ונקראו
הגלים תהומות בעבור עלותם מתהומות הארץ,
ככתוב תהומות יכסיומו (שמות פו ה). ונסמכה
תולעת שני בפתחיה גדולה למען כי נבנה שמה על
אות העין אשר היא מאותיות הגרון. וכל פעולות
על משקל תולעת שני לא תנקד בפתחיה קטנה כי
אם בפתחיה גדולה, כמו ושרה שמשית (ברא'
יז) לא יאמר שמשית עלי משקל אקרה וסגרת,
וכאשר נבדל העי' מן האותיות בשער הזה כן
נבדל החי' מן האותיות הגרון

לא ענין שישם ובצק אצל תלמיד, אך בצקת שם
חיבור עשר וגבול. ורצון לא בצקת לא שיהיה
הדגלי מנפחת' כי לא יעז בהליכתו. ופירוש ובצק
השם' וחבר השנים. ופירוש הענין זה הוא, שבוש
שבעה נחת על עמך ועל עיר קדשך, בין הרבן ובנין.
לכלל השפע ויהיה חסאות ולכפר עון, בשבעה
שבועים של גלות בבל. והציא צדק עלמים
ולחיותם חזון ונבוא. ולהשלים ולסמן חזיונות יום,
כמו יומם וחמיו לסו (איוב כד פז) ולמלך קדש
קדש', המקדש וכלי הקדש בשבועים ששים ושני'
וארבעה שנים. עתה חזרו המלך ומשרי המלך

כאשר פרשתי, ואמר לו לדניאל וחדע ותשכיל מן מוצא דבר, מן הדבר שאמרתי לך שבועים שבעה און
יתחלקו, להשיב ולבנות ירושלים עד משיח נגיד. והוא כורש אשר נאמר עליו למשיחו לכוש. וגם
אמר עליו כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים (עזרא א ב). ומכאן השובה למינים שאומרים על
הנצח' וישתחוו לו כל מלכים. שבועים שבעה. מן החרבן עד משיח נגיד והם ארבעים וחשע שנים,
ועוד מן השבוע היתר שלש שנים הנה לך חמשים ושנים שנה, ואז נפקדו ופקדם כורש. ושבועים
ששים ושנים תשוב וגבנה רחוב ודורן, רחובות ומגדלות ודור'ים סביבות העיר. ובצק השנים.
פירא אמר לו המלך לדניאל וחבר העתים תקח שבועים שבעה ושלש להשלים חמשים ושנים שנה
לחריבת ירושלים, ושמונה עשרה שנה ימי משך הבנין וארבע מאות ועשרים ימי הבנין, הרי שבועים
שבעים שבכלל, ולא מנה הפרט רק שבועים ששים ותשעה מפני השבוע הנחלק אשר היו ממנו שלש
שנים לחמשים ושנים שנה אשר לא עבר בה איש ביהודה הם חריבות ירושלים, וארבע שנים ממנו
למשך הבנין ולבנין. ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח, ולא לפני כן, כי אז יגלם מלכותם,
ואין לו, מלכות ומשיחות למלך על ישראל בפעם ההיא, והעיר והקדש ישחית מלכותם. והשובה
למינים כי קדם הששים ושנים שבועים כמה שנים עמד נוצרי, ולא פסקה מלכות מישראל לפי מקראות
הללו, ולא נכרת משיח עד כלות שבועים שבעים. ולדבריהם פסקה מלכות נוצרי. כי הורדם לא היה
מישראל לצריהם. ובצק העתים פתורו וחבר העתים כאשר בארתי, וכן בצקת חיבור, וכן ורצון
לא בצקת, וצור ישמרנו מכל צרה וצוקה.

ענין מחברת צד 35 ע"א

באשמונים תסכים אשר הם מחשכים
ומתוק לחכים כדבשי הערים.
נפלאו אלי דברי דונש אשר פתר באשמונים
כמתים בין השמינים כמתים, והביא ראיה שאמר
היה לו. . . להשיב חשונות על דבריו, כי אם
אורוע כורוע הרי כח חזרוע לקרייתו במקומו עומד.
וכן אוכרה זכר, אתרים תרים, אכוב כוב,
שמותם עומדים בקריאתם, לא כן אשמונים,
אילו היה כשמונים היה עומד בקריאתו, אבל
אשמונים מס בפתח ונון בדגש, על כן לא היה
כשמונים. ואם תאמר אחר משמני ארץ (בראשית
כו לש) נבנה, לא יתכן משמנים באדם רק בתולדו'
הארץ. ועוד כי יחסר ב'ין. ועוד כי אין שמנים

ובכנות ויחזק ויחזק ובצק העתים בתוספת המ"ס,
אומר והשונה הואת היא עלך כאשר היא עלי,
רק אחרי' כי הסם בצק העתים הוא סמל
בפתרון.)

(1) השבת ובצק (גם השבת יצדד שלפניה) לא
מנחה לא במסח לימוד ולא במסח אקספורד,
המסח פה לכ' לידן היא, ולדעתי אע"פ
בשליטה גם היא. א. כי אין בה תדון בסוף
החשובה כאשר עשה דונש בכל השבועות. וב'
כי יש דברים אשר חזקו ר"ת מחשבה הואת
בדגש, ולא מכיר פה.

באשמונים. והבאת באשמונים כמתים
(שעיה נמי) במחברת אל"ף, ופתרת אותו
במחשכים, והוא ממחברת שין, כי יסודו שמן
חלקו (חבקוק א יז) ונוסף האלף על שמן באשמונים
כאשר נוסף באוכרתה (ויקרא ב ב) אשר יסודו
וכר, וכאשר נוסף באכוב אשר יסודו כוב, וכאשר
נוסף על דרך האחרים (במדבר כא א) אשר יסודו
סן התרים. וכה מראה פתרון הפסוק כשלנו
בצחרים כשף באשמונים כמתים. והיינו בין
החיים והשמינים, כמתים חיים דיישנים.
והתבונן תהי כרעננים חדשנים, ולא כאודים
חדשנים.

דונש

ולשון עלגים תמחז לדבר צחות, או ידלג כאל
פסח ותרק לשון אלם וגו' ולא ילמדו איש את
רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את יי' כי כולם
ידעו אותי מקטנם ועד גדולם נאם יי' כי אסלח
לעוונם ולחטאתם לא אוכור עוד ופרוי יי' ישובון
ובאו ציון ברינה, שמחת עולם על ראשם ששון
ושמחה, ישיגו ונסו יגון ואנחה.

ר"ת

99

להשיב בן לברט נביר סודות חרט
אשר דרך ירט והכבוד הרעים.
והנני תלמידם צעיר מעשה ידם
וחרפת האדם ורימת תולעים.
השיבותי מלים ליישר ההתולים
וצהלי בת גלים ודלים עם שועים.
בהרם המכשול חר בל עוד ימשול
וגם תשלו שול למים הרעים.

ותאבו ושמעתם ותינקו ושבעתם ערב וידעתם ובקר נושעים.

[ע"כ נמצא בכתובים.]

נשלמו תשובות דונש והכרעות רבינו תם.